

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD REVIEW

Jadranka Polović
Jadranka Dujčić Frlan
ZAPADNI BALKAN: „DIVIDE ET IMPERA“ ILI ZAŠTO SUPROTSTAVLJENI INTERESI VELIKIH SILA GENERIRAJU TRAJNU NESTABILNOST REGIJE

WESTERN BALKAN: „DIVIDE ET IMPERA“ – OR WHY OPPOSED INTERESTS OF THE GREAT POWERS GENERATED PERMANENT INSTABILITY OF THE REGION

SAŽETAK: Nakon gotovo tri desetljeća upravljanja “odozgo” ili primjene različitih koncepata i strategija Zapada objedinjenih u *mantri* europerspektive – Zapadni Balkan je ponovno u fokusu međunarodne javnosti kao novo geopolitičko žarište. Umjesto ciljane europeizacije, svjedočimo daljnjoj *balkanizaciji* regije koja je posljedica neuspješnog djelovanja Europske unije, kao i suprotstavljenih interesa saveznika – SAD-a, NATO-a, Velike Britanije, EU-a i Njemačke. Takva konstelacija odnosa omogućila je jačanje utjecaja niza ne-zapadnih aktera – Rusije, Turske, Kine, Irana i Saudijske Arabije, čija prisutnost već niz godina snažno oblikuje sigurnosno ozračje na Zapadnom Balkanu. Sve je očiti da je angloamerički projekt posthladnoratovskog uređenja prostora bivše Jugoslavije značajno istrošen. Naime, obećani prosperitet i stabilnost regije su izostali, a zaostavština primijenjenih zapadnih politika je krajnje siromaštvo, iznimna nezaposlenost i iseljavanje, propast javnih politika i kontinuirano gospodarsko urušavanje, kao i ponovno “aktiviranje” postojećih kriznih žarišta: Bosne i Hercegovine, Kosova i Makedonije.

KLJUČNE RIJEČI: Zapadni Balkan, politika proširenja EU-a, europeizacija, geopolitika, ne-zapadni akteri

ABSTRACT: After almost three decades of governance from above or application of different concepts and strategies of the West in the *mantra* of euro perspective – Western Balkan is again in focus of the international public. Instead of targeted Europeanization, we are witnessing the further *Balkanization* of the region as a result of the unsuccessful action of the European Union, as well as the conflicting interests of allies – the US, NATO, the United Kingdom, the EU and Germany. Such a constellation of relations made it possible to strengthen the influence of several non-Western actors – Russia, Turkey, China, Iran, Saudi Arabia, whose presence has for many years strongly shaped the security atmosphere in the Western Balkans. It is increasingly evident that the Anglo-American project of post-Cold War landscaping of the former Yugoslavia has worn off significantly. Namely, the promised prosperity and stability of the region are missing, and the legacy of applied western policies is extreme poverty, extreme unemployment and emigration, the collapse of public policies and continued economic collapse, as well as the re-activation of existing crisis areas: Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Macedonia.

KEY WORDS: Western Balkans, EU enlargement policy, Europeanization, geopolitics, non-Western actors

Jadranka Polović, doc. dr. sc., *Libertas međunarodno sveučilište* adresa: Trg J. F. Kennedyja 6 b, 10 000 Zagreb e-mail: jadrankapolovic13@gmail.com

Jadranka Dujčić Frlan, dr. sc., *Zagrebačka županija* e-mail: jadradu@gmail.com

UVOD

Gotovo tri desetljeća sigurnosne i političke krize na prostoru Zapadnog Balkana¹ ostavilo je neizbrisiv trag na odnose zemalja regije. Budući da države regije nastale raspadom bivše Jugoslavije nisu uspjele uspostaviti funkcionalne institucionalne mehanizme zajedničke diplomatske, političke, sigurnosne, pa ni gospodarske suradnje, Zapadni Balkan opstaje tek kao *geopolitički objekt* ili *laboratorij* u kojem brojni međunarodni akteri iskušavaju (ne) provjerene “recepture” stabilizacije, institucionalne transformacije i modernizacije regije.

U dominirajućem diplomatskom diskursu, stabilnost i prosperitet Zapadnog Balkana promatra se u kontekstu dva integrativna procesa: pridruživanju regije NATO-u i EU-u, zbog čega se uvriježio stereotip prema kojem ovi procesi djeluju neupitno stabilizirajuće i poticajno na demokratsku, gospodarsku, društvenu i sigurnosnu transformaciju zemalja regije te njihovu ciljanu *europelizaciju*². Naime, niz analiza i studija nastalih još tijekom 20. stoljeća (Spencer, 1914.; Kennan, 1993.) sugerira da je na području Balkana učinkovit mirovni poredak moguće uspostaviti tek uz intervenciju zapadnih, *civilizacijskih* sila, kao međunarodnih, izvanjskih aktera. Ovaj se stav nije promijenio ni u 21. stoljeću, pa tako američki geopolitičar Robert D. Kaplan (Kaplan, 2017.), u autorskom članku “The Necessary Empire”, tvrdi da se na Balkanu mir može postići i održavati isključivo uz pomoć “izvanjske imperijalne sile”. Autor navodi da je to temeljno obilježje regije, kontinuirano prisutno kroz cijelu njenu povijest. Prema Kaplanu, u trenucima raspada imperija koji su vladali balkanskim prostorima, regija se redovito pretvarala u ratište. Stoga, nakon carstva Karla Velikoga, Habsburške monarhije i Osmanskog imperija, koji su tijekom stoljeća vladali prostorima jugoistočne Europe, po Kaplanu bi upravo Europska unija trebala postati novi *imperij* koji će na Balkanu održavati mirovni poredak.

Europska je unija u veljači 2018. godine usvojila novu Strategiju proširenja za Zapadni Balkan – *A credible enlargement perspective for*

INTRODUCTION

For nearly three decades, the Western Balkan’s¹ security and political crisis has left an indelible mark on the relations of the countries of the region. Since the countries of the region, created by the breakup of the former Yugoslavia, have failed to establish functional institutional mechanisms for joint diplomatic, political, security and even economic cooperation, the Western Balkans remains only as a *geopolitical object* or *laboratory* in which numerous international actors are trying out (un)proven “recipes” for stabilization, institutional transformation and modernization of the region.

In the dominant diplomatic discourse, the stability and prosperity of the Western Balkans are viewed in the context of two integrative processes: the accession of the region to NATO and the EU regions, and their targeted Europeanization.² Specifically, a series of analyzes and studies dating back to the 20th century (Spencer, 1914; Kennan, 1993) suggest that in the Balkans an effective peace order can only be established with the intervention of Western, *civilizing* forces, as international, external actors. This attitude has not changed in the 21st century either, so US geopolitician Robert D. Kaplan (Kaplan, 2017), in the author’s article “The Necessary Empire”, argues that peace in the Balkans can be achieved and maintained solely with the help of “external imperial force”. The author states that this is a fundamental feature of the region, continuously present throughout its history. According to Kaplan, in the times of the collapse of the empires that ruled the Balkans, the region regularly turned into battlefields. Therefore, after the empire of Charlemagne, the Habsburg Monarchy and the Ottoman Empire, which ruled over the territories of South Eastern Europe for centuries, according to Kaplan, the European Union should become a new *empire* that would maintain a peace order in the Balkans.

In February 2018, the European Union adopted a new Western Balkans enlargement strategy – *A credible enlargement perspective for the Western*

and enhanced EU with the Western Balkans (EC, 2018.), kojom se potvrđuje europska budućnost regije kao “geostrateško ulaganje u stabilnu, snažnu i ujedinjenu Europu koja se temelji na zajedničkim vrijednostima”. Budući da perspektiva proširenja svaku zemlju regije postavlja pred izazove strukturnih reformi koje proizvode multidimenzionalni sustav ovisnosti od EU-a i satelitskih međunarodnih financijskih organizacija kao aktera koji pridruživanje EU-u uvjetuju transformacijom političkih institucija i javnih politika, usvajanjem pravne stečevine EU-a (*acquis communautaire*) te prilagođavanjem vrijednosnom sustavu EU-a (Polović, 2014:18-19), nedvojbeno bi učinci dva desetljeća duge politike proširenja Europske unije na prostor Zapadnog Balkana trebali postati predmet ozbiljne politološke rasprave. Naime, *balkanizacija* Zapadnog Balkana temelji se na održavanom *konstruktivnom kaosu*³ proizašlom iz neuspješnog djelovanja Europske unije, kao i suprotstavljenih interesa drugih zapadnih aktera – SAD-a, NATO-a te moćnih članica EU-a, što je omogućilo jačanje utjecaja Rusije, Kine, Turske, kao i zaljevskih monarhija, ponajprije Saudijske Arabije. Prisutnost te sve življa “aktivnost” drugih izvanjskih aktera, čiji angažman u regiji obuhvaća gospodarska ulaganja, osobito u infrastrukturu velikih razmjera, političku podršku vladama i političkim strankama, kao i ovladavanje medijima (Bieber, F.; Tzifakis, N., 2019:5) snažno utječe na sigurnosno ozračje na prostoru Zapadnog Balkana koje se oblikuje pod utjecajem brojnih unutarnjih sigurnosnih rizika – etničkih napetosti, ekonomskog, socijalnog i demografskog urušavanja, političke nestabilnosti, te izvanjskih – slabljenja moći i utjecaja EU-a na globalnoj razini, što se odražava na njenu moć upravljanja transformativnim procesima na prostoru regije, sve većih napetosti na relaciji EU – SAD – NATO, kao i rastućeg utjecaja niza nezapadnih aktera. Novi izazovi, poput migracijske/izbjegličke krize te radikalizacije dijela populacije, dodatno narušavaju stabilnost Zapadnog Balkana.

Ostaje legitimno pitanje u kolikoj je mjeri primjena ovakvog koncepta međunarodnog

Balkans (EC, 2018), which reaffirms the region’s European future as a “geostrategic investment in a stable, strong and united Europe based on shared values”. Whereas the prospect of enlargement sets each country in the region up to the challenges of structural reforms that produce a multidimensional dependency system on the EU and satellite international financial organizations as actors that condition EU accession by transforming political institutions and public policies, adopting the *acquis communautaire*, and by adapting to the EU value system (Polović, 2014: 18-19), the effects of a two-decade-long EU enlargement policy on the Western Balkans should undoubtedly be the subject of serious political debate. Specifically, the *balkanization* of the Western Balkans is based on sustained *constructive chaos*³ stemming from the unsuccessful action of the European Union, as well as the conflicting interests of other Western actors - the US, NATO, and powerful EU members, which has made it possible to strengthen the influence of Russia, China, Turkey, as well as the Gulf monarchies, primarily Saudi Arabia. The presence and the ever-increasing “activity” of other external actors whose engagement in the region includes economic investment, especially in large-scale infrastructure, political support for governments and political parties and mastered on media (Bieber, F; Tzifakis, N., 2019: 5) strongly influences the security climate in the Western Balkans which was shaped by a number of internal security risks – ethnic tensions, economic, social and demographic collapse, political instability, and external – a weakening of the EU’s power and influence at the global level what has been reflected on power to manage transformative processes across the region, growing tensions between the EU – US – NATO and the growing influence of several non-Western actors. New challenges such as the migration/refugee crisis and the radicalization of part of the population further undermine the stability of the Western Balkans.

It remains a legitimate question to what extent the application of this concept of international (Euro-Atlantic) influence has truly resulted in

(euroatlantskog) utjecaja doista rezultirala demokratizacijom, stabilizacijom te prosperitetom regije. Naime, nakon gotovo tri desetljeća upravljanja “odozgo” ili primjene različitih koncepata i strategija Zapada, obećanja *europerspektive*, Zapadni Balkan ostaje primjer dubokih asimetrija i strukturnih neravnoteža koje ga čvrsto pozicioniraju kao nestabilnu periferiju Europske unije. Budući da je kompleksna društvena realnost država regije opterećena političkom nestabilnošću te gospodarskom i socijalnom depresijom, nameće se potreba rasprave o primijenjenoj matrici europske i zapadne politike proširenja. Naime, obećani prosperitet i stabilnost regije su izostali, a zaostavština primijenjenih zapadnih politika je krajnje siromaštvo, iznimna nezaposlenost i iseljavanje, propast javnih politika i kontinuirano gospodarsko urušavanje, kao i ponovno “aktiviranje” postojećih kriznih žarišta: Bosne i Hercegovine, Kosova i Makedonije.

Stoga smatramo, što je i temeljna teza ovoga rada, da nestabilnost regije proizilazi iz sukobljenih interesa velikih sila koje politikom “divide et impera” (“podijeli pa vlada”) podržavaju stanje permanentnih etničkih i vjerskih netrpeljivosti, zbog čega nije moguća izgradnja stabilnog institucionalnog sustava ni izlazak iz gospodarske i socijalne stagnacije kao temeljnog obilježja Zapadnog Balkana. Geopolitičko suparništvo izvanjskih aktera, potpomognuto “domaćim” sporovima, na prostoru regije tvori zapaljivu kombinaciju koja onemogućava gospodarsku i političku, a time i sigurnosnu stabilizaciju regije.

ZAPADNI BALKAN KAO “NEDOVRŠENI POSAO” SAD-A I EU-A

Prostor Zapadnog Balkana kao zona europske nestabilnosti posljednjih je desetljeća u fokusu političkih analiza koje razmatraju utjecaj povijesnih, socijalnih, političkih, ali i geografskih čimbenika na oblikovanje političkog i kulturnog identiteta regije. Naime, stvaranje novih država na

democratization, stabilization and prosperity of the region. Namely, after almost three decades of top-down governance or the application of different concepts and strategies of the West, the promise of a *Euro-perspective*, the Western Balkans remain an example of deep asymmetries and structural imbalances that firmly position it as an unstable periphery of the European Union. Given that the complex social reality of the countries of the region is fraught with political instability and economic and social depression, there is a need to discuss the applied matrix of European and Western enlargement policy. Namely, the promised prosperity and stability of the region are missing, and the legacy of applied Western policies is extreme poverty, extreme unemployment and emigration, the collapse of public policies and continued economic collapse, as well as the re-activation of existing crisis areas: Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Macedonia.

Therefore, we believe, which is the basic thesis of this paper, that the instability of the region stems from the conflicting interests of the Great Powers that support the state of permanent ethnic and religious intolerance through the *divide et impera* policy, which makes it impossible to build a stable institutional system, nor to find a way out of economic and social stagnation, which is a fundamental feature of the Western Balkans. The geopolitical rivalry of external actors, aided by “domestic” disputes in the region forms a combustible combination that hinders the economic and political and thus security stabilization of the Western Balkans.

THE WESTERN BALKANS AS AN “UNFINISHED BUSINESS” OF THE US AND EU

The Western Balkans, as a zone of European instability, has in recent decades been in the focus of political analyzes that consider the influence of historical, social, political and geographical factors

prostoru regije odvijalo se u okolnostima raspada bivše Jugoslavije te razarajućih ratnih sukoba (1991.-1999.) koji su u značajnoj mjeri oblikovali političko i sigurnosno ozračje na Zapadnom Balkanu. Novonastale države regije po stjecanju samostalnosti postaju područje *izvoza demokracije*, objekt geopolitike *enlargementa* – širenja zapadnog ekonomskog, političkog i sigurnosnog poretka, kao i *engagementa* SAD-a i EU-a koji kao izvanjski akteri moderiraju krizom u regiji (Polović, 2014:15).

Osobito je politiku Sjedinjenih Američkih Država prema regiji, u kojoj su aktivno prisutne još od završetka hladnog rata, moguće sagledati u kontekstu kompleksnog diplomatskog, ali i vojnog pristupa, čiji je cilj bio uspostavljanje nove geopolitičke konfiguracije jugoistoka Europe. Na kriznom području jugoistoka Europe, SAD je prisutan gotovo tri desetljeća, a u rješavanju krize i stabilizaciji regije kontinuirano se koristio cijelim spletom diplomatskih, političkih i vojnih instrumenata kojima je sigurnosno “zaokružio” prostor Zapadnog Balkana, geopolitički iznimno značajan za stratešku kontrolu Jadranskog bazena, istočnog Sredozemlja i Crnomorske regije.

Ipak, nakon 2000. godine, zaokupljene *ratom protiv terorizma*, time i geopolitičkim preustrojem Bliskog istoka, Sjedinjene su Države na Zapadnom Balkanu prisutne posredno, preko djelovanja savezničkih aktera koji provode politiku proširenja sigurnosnog (NATO), te ekonomskog (EU, MMF i druge međunarodne financijske institucije) poretka, a uz pomoć kojih se regija identitetski oblikuje kao *zapadna vrijednost*. Diplomatsko-gospodarska inicijativa prepuštena je Europskoj uniji, nakon čega Zapadni Balkan postaje ciljano područje njezina vanjskopolitičkog djelovanja, regija u kojoj EU kao utjecajan geopolitički akter testira kapacitet i snagu vlastitog *soft powera*.⁴

Već na Solunskom *summitu*, 2003., Europska je unija usvojila *Solunski program za Zapadni Balkan* (*Thessaloniki Agenda for the Western Balkan*) koji je predvidio uvođenje niza novih instrumenata

in shaping the political and cultural identity of the region. Namely, the creation of new states in the Western Balkans took place in the circumstances of the breakup of the former Yugoslavia and the devastating conflicts of war (1991-1999) that significantly shaped the political and security environment in the region. The newly-formed countries of the region, after gaining independence, become an area of *export of democracy*, an object of geopolitics of enlargement – the expansion of the Western economic, political and security order, as well as the involvement of the US and the EU, which as external actors moderate the crisis in the region (Polovic, 2014: 15).

In particular, US policy toward the region, which has been active since the end of the Cold War, can be seen in the context of a complex diplomatic and military approach aimed at establishing a new geopolitical configuration of Southeast Europe. In the crisis area of South eastern Europe, the United States has been present for almost three decades, and in the crisis management and stabilization of the region, they have continually used the whole range of diplomatic, political and military instruments to securely “round” the Western Balkans, geopolitically crucial for strategic control of the Adriatic basin, the eastern Mediterranean and the Black Sea region.

Yet, after 2000, preoccupied with the *war on terrorism* and thus the geopolitical reorganization of the Middle East, the United States is present indirectly in the Western Balkans, through the actions of allied actors pursuing a policy of expanding security (NATO) and economic (EU, IMF and other international) financial institutions which help to shape the identity of region as a *Western value*. The diplomatic-economic initiative is left to the European Union, after which the Western Balkans becomes a targeted area of EU foreign policy activity, a region in which the EU, as an influential geopolitical actor, is testing the capacity and strength of its own soft power.⁴

Already at the Thessaloniki Summit in 2003, the European Union adopted *Thessaloniki Agenda for the*

i oblika suradnje između EU-a i država regije.⁵ Iste godine uspostavljeno je partnerstvo Albanije, Hrvatske i Makedonije s SAD-om (*US-Adriatic Charter of Partnership*) kao nastavak politike otvorenih vrata NATO-a (*NATO open door policy*), a uspostavljene forme suradnje imale su pozitivan utjecaj na procese demokratske konsolidacije i sigurnosne stabilizacije regije. U ožujku 2003. godine, EU je optimistično započeo svoju prvu vojnu akciju upravljanja kriznim situacijama na Zapadnom Balkanu. Operacija *Concordia* bila je prvi praktični primjer primjene *Berlin plus* aranžmana prema kojem je EU preuzeo vođenje operacije koristeći se NATO-ovim resursima i sustavom planiranja (Šegvić, 2010:634). *Concordia* je 2005. godine zamijenjena civilnom misijom EU-a – *Proxima*, sa zadaćom nadziranja i savjetovanja makedonske policije u borbi protiv organiziranog kriminala, ali i učvršćivanja pravnog poretka u zemlji (ibid, 2010:634).

Sjedinjene su Države već 2001. godine, nakon višemjesečne procjene stanja u BiH, a uz suglasnost NATO-a, započele s povlačenjem oko 900 američkih vojnika te teškog naoružanja iz misije SFOR-a u BiH. Znatno smanjene snage SAD-a u Bosni i Hercegovini ostale su temeljem bilateralnog ugovora između dviju zemalja, a odgovornost za proces stabilizacije BiH i šire regije preuzela je Europska unija, kojoj je SAD prepustio vodeću ulogu. Već od siječnja 2003. *Policajska misija EU-a (European Union Police Mission – EUPM)* preuzela je mandat od UN-a, a u prosincu 2004. *Stabilizacijska misija NATO snaga (SFOR)* zamijenjena je *Vojnom misijom EU-a (EUROFOR – ALTHEA)*, koja je dobila mandat implementacije vojnog dijela Daytonskog mirovnog sporazuma. Europska je unija 2007. godine preuzela i vodeću ulogu u *crisis managementu* i prevenciji konflikta na Kosovu. Podjela zaduženja između ICR-a (*International Civilian Representative*) i NATO-a naglasila je značaj EU-a (Polović, 2012: 221-222).

Prva pukotina unutar koordiniranog djelovanja saveznika pojavila se 2008. godine na *summitu*

Western Balkans, which envisaged the introduction of several new instruments and forms of cooperation between the EU and the countries of the region.⁵ In the same year, the *US-Adriatic Charter of Partnership* was established by Albania, Croatia, and Macedonia with the US as a continuation of *NATO's open-door policy*, and the established forms of co-operation had a positive impact on the processes of democratic consolidation and security stabilization of the region. In March 2003, the EU optimistically launched its first military crisis management operation in the Western Balkans. Operation *Concordia* was the first practical example of the implementation of the *Berlin plus* arrangement under which the EU took over the management of the operation using NATO's resources and planning system (Segvic, 2010: 634). *Concordia* was replaced in 2005 by a civilian EU – *Proxima* mission with the task of overseeing and advising the Macedonian police in the fight against organized crime but also in strengthening the legal order in the country (ibid, 2010: 634).

Since 2001 the United States, began the withdrawal of about 900 US troops and heavy weapons from the SFOR mission in BiH, after several months of assessment of the situation in BiH and in accordance with the agreement of NATO. Significantly diminished US forces remained in Bosnia and Herzegovina based on a bilateral agreement between the two countries, and responsibility for the stabilization process of BiH and the wider region was assumed by the European Union, to which the US has given a leading role. Since January 2003. The *European Union Police Mission (EUPM)* took over the mandate from the UN and in December 2004, the *NATO Stabilization Mission (SFOR)* was replaced by the *EU Military Mission (EUROFOR – ALTHEA)*, which received an implementation mandate military part of the Dayton Peace Agreement. In 2007, the European Union also took a leading role in crisis management and conflict prevention in Kosovo. The division of responsibilities between the ICR (*International Civilian Representative*) and NATO

NATO-a u Bukureštu, kada, unatoč ispunjenim kriterijima, Makedonija zbog veta Grčke nije dobila pozivnicu za članstvo u NATO-u. Grčka je time zaustavila i proces njezina daljnjeg integriranja u Europsku uniju, čime je temeljna strategija međunarodne zajednice za stabilizaciju Makedonije, ali i šire regije, značajno narušena.

Neovisnost Kosova (2008.) izazvala je duboke podjele unutar međunarodne zajednice, koja se nije mogla složiti oko odgovora na pitanje: je li to jedinstven i neponovljiv slučaj ili je riječ o presedanu koji će potaknuti daljnje secesionističke procese u regiji i šire. Većina zapadnih zemalja podržala je neovisnost Kosova, dok su Rusija i Kina oštro osudile ovakvu jednostranu odluku zapadnih saveznika te je označile kao primjer kršenja međunarodnog prava.⁶ Zbog nemogućnosti zauzimanja zajedničkog stava, Europska unija preporučila je svojim članicama da samostalno odluče hoće li priznati neovisnost Kosova ili ne, što je većina i učinila, uz iznimke Španjolske, Cipra, Rumunjske, Slovačke i Grčke, koje su zauzele stav da će priznanje neovisnosti Kosova ojačati separatističke tendencije diljem regije, ali i Europe.

Uskoro se pokazalo da je EU tek skup prividno sukladnih interesa, sukladnih samo do točke zadiranja u nacionalne interese vodećih zemalja članica, zbog čega je ujedinjena Europa zahvaćena unutarnjim turbulencijama pokazala nesnalazjenje upravo na Zapadnom Balkanu, regiji koju je uvijek smatrala manje vrijednom, inferiornom zapadnoj kulturi i obrascima upravljanja. Perspektiva članstva u euroatlantskim integracijama bila je ključni poticaj za demokratizaciju država regije, međutim, usporavanje tog procesa zaustavilo je ciljani proces transformacije regije.

Prilikom ulaska u Europsku uniju iskoristila je samo Hrvatska (2013.), dok su ostale zemlje regije, u različitom statusu, ostale izvan integracije. Već 2014. godine Jean-Claude Juncker, kao novi predsjednik EK, obznanio je kako neće biti novog proširenja, što je ponovio i u svom govoru o

underlined the importance of the EU. (Polovic, 2012: 221-222).

The first crack within the Allied coordinated action emerged at the NATO Summit in Bucharest in 2008, when, despite meeting the criteria, Macedonia did not receive a NATO membership invitation due to Greece's veto. Greece has also halted the process of its further integration into the European Union, thus significantly undermining the fundamental strategy of the international community for stabilizing Macedonia and the wider region.

Kosovo's independence (2008) caused deep divisions within the international community that could not agree on the answer to the question: is this a unique and unique case or is it a precedent that will foster further secessionist processes in the region and beyond. Most Western countries supported Kosovo's independence, while Russia and China strongly condemned such a unilateral decision by Western allies, citing it as an example of violations of international law.⁶ Due to the inability to reach a common position, the European Union recommended that its members decide independently whether to recognize Kosovo's independence or not, which the majority did, with the exception of Spain, Cyprus, Romania, Slovakia and Greece who took the position that recognition of Kosovo's independence would strengthen separatist tendencies throughout the region but also in Europe.

It soon turned out that the EU was just a set of apparently compliant interests, consistent only to the point of encroaching on the national interests of the leading Member States, which is why united Europe affected by internal turbulence showed disloyalty precisely in the Western Balkans, a region that has always been considered a less valuable, inferior of the Western culture and management patterns. The prospect of membership in Euro-Atlantic integration has been a key impetus for the democratization of the countries of the region, however, slowing down this process has halted the targeted process of transforming the region.

“Stanju Unije” 2017.⁷ Njegove izjave bile su odraz niza velikih kriza koje su oslabjele institucionalnu strukturu Europske unije – referendumima u Francuskoj i Nizozemskoj (2005.) odbijen je nacrt Lisabonskog ugovora; ulazak Rumunjske i Bugarske (2007.) produbio je politički jaz između istoka i zapada Europe; gospodarska i financijska kriza (2008.) otkrila je nedostatak solidarnosti među članicama; ukrajinska kriza i aneksija Krima (2014.) ukazala je na prisutne geopolitičke izazove na kontinentu; migracijska kriza (2015.), kao i val terorističkih napada u Europi koji je uslijedio ugrozili su političku, ekonomsku i sigurnosnu stabilnost EU-a; Brexit (2016.) je narušio ideju o ujedinjenoj Europi te se nametnuo kao novi geopolitički izazov za EU.

Proces proširenja (*enlargement*), koji se dugo smatrao najboljom, ali i najuspješnijom europskom politikom, tako je suspendiran na neizvjesni rok. Navedeni izazovi ogoljeli su činjenicu da EU ne uspijeva upravljati krizom na svojoj periferiji, ali su potakli i val nezadovoljstva politikama europskih institucija te jačanje populizma diljem Europe. Perspektiva integracije Zapadnog Balkana u EU-u postupno je počela gubiti podršku (Bieber, F.; Tzifakis, N., 2019: 9), većim dijelom i zbog narušenih odnosa između SAD-a i EU-a nakon izbora Donalda Trumpa 2016. godine. Pokazalo se da dojučerašnji saveznici imaju sasvim različit pristup rješavanju ključnih kriza na prostoru regije, poput pitanja normalizacije odnosa, a time i okvira sporazuma Srbije i Kosova, makedonskog spora oko imena, kao i zastoja u funkcioniranju institucija BiH. Ovakva konstelacija odnosa narušila je vjerodostojnost EU-a i NATO-a, ali dodatno i umanjila privlačnost procesa integracije, osobito zbog visoko postavljenih kriterija koje zemlje Zapadnog Balkana moraju ispuniti kako bi ispunile uvjete za članstvo.

Naime, regija je posljednjih desetljeća, unatoč politici proširenja, postigla mali, gotovo beznačajni napredak u nizu ključnih područja kojima se uvjetuje pridruživanje EU-u, dijelom zahvaljujući unutarnjim previranjima i nesposobnosti domaćih

Only Croatia (2013) took the opportunity to join the European Union, while other countries in the region, with different status, remained out of integration. As early as 2014, Jean-Claude Juncker, as the new President of the EC, announced that there would be no new enlargement, which he reiterated in his speech on “The State of the Union” in 2017⁷ his statements reflected a series of major crises that weakened the EU’s institutional structure – the referendums in France and the Netherlands (2005) rejected the draft Lisbon Treaty; the entry of Romania and Bulgaria (2007) widened the political gap between East and West Europe; the economic and financial crisis (2008) revealed a lack of solidarity among members; The Ukrainian crisis and annexation of Crimea (2014) outlined the present geopolitical challenges on the continent; the migration crisis (2015), as well as the wave of terrorist attacks in Europe that followed, threatened the political, economic and security stability of the EU; Brexit (2016) has disturbed the idea of a united Europe and has posed itself as a new geopolitical challenge for the EU.

The enlargement process, which has long been regarded as the best but also the most successful European policy, has thus been suspended for an uncertain period. The challenges outlined the fact that the EU is failing to manage the crisis in its periphery, but it has also fueled a wave of discontent with the policies of the European institutions and the strengthening of populism across Europe. The prospect of Western Balkans integration into the EU has gradually begun to lose support (Bieber, F.; Tzifakis, N., 2019: 9), largely due to the broken relations between the US and the EU after 2016 when Donald Trump was elected for president. Ex-allies have a completely different approach to dealing with key crises in the region, such as the issue of normalization of relations, thus the framework of the Serbia-Kosovo agreement, the Macedonian name dispute, and the stalled functioning of BiH institutions. Such a constellation of relations has undermined the credibility of the EU and NATO, but also further reduced the attractiveness of the

političkih elita, ali znatno i zbog zanemarenosti od strane svojih zapadnih sponzora. Unatoč uvriježenom diplomatskom diskursu koji naglašava blagodatni procesa proširenja, regija kao dio europske periferije zrcali problematiku ukorijenjenih hijerarhijskih odnosa između *civilizatora* (EU) i država Zapadnog Balkana koje su podvrgnute *civiliziranju ili europeizaciji*. Pojam europske *periferije* je, inače, analitički okvir unutar kojeg brojni autori (Behr, 2007.; Borocz, 2001.; Obad, 2008.) razmatraju *politiku proširenja* u kontekstu neravnoteže moći između Zapadne Europe i europske periferije, teorijski stav koji svakako daje novu (u Hrvatskoj potpuno izostalu) percepciju o karakteru međunarodnog poretka koji je u nastajanju.

U studiji *Empire's New Clothes: Unveiling EU Enlargement*, mađarski sociolog Jozsef Borocz (Borocz, 2001.), iznosi tezu o “obnovljenom imperijalnom poretku”, kao i novoj globalnoj imperijalnoj strategiji EU-a, te navodi da se duboko kodirani i uspostavljeni obrasci nejednakosti, hijerarhije, isključenosti i moći snažno odražavaju na upravljanje procesom proširenja EU-a na Zapadni Balkan. Naime, zemlje pristupnice u pravilu pristaju na mehanizme kontrole – postavljene ekonomske i političke zahtjeve kao platformu političko-korporativne sprege koja osigurava uspješnu ekonomsku i financijsku ekspanziju razvijenih zemalja (*europske jezgre*) prema nerazvijenim zemljama istoka Europe.

Stoga je angažman velikih sila na prostoru jugoistočne Europe, koji danas uključuje *slabe* članice Europske unije – Sloveniju, Hrvatsku (uz Rumunjsku, Bugarsku i Grčku), kao i *fragile* države *Zapadnog Balkana* na putu prema EU-u⁸ rezultirao upitnim političkim rješenjima koja su, umjesto obećanja političke stabilnosti i ekonomskog prosperiteta, većinu zemalja regije učinili sigurnosno nestabilnima, ekonomski i politički potpuno ovisnima o Zapadu. Gotovo dva desetljeća nakon završetka rata na prostoru bivše Jugoslavije, vrlo je upitno u kolikoj su mjeri koncepti međunarodnog utjecaja – politika

integration process, in particular, because of the high criteria that the Western Balkan countries must meet to be eligible for membership.

Specifically, in recent decades, despite enlargement policy, the region has made little, almost insignificant progress in many key areas for EU accession, partly due to internal turmoil and incompetence of domestic political elites, but also largely due to neglect by its Western sponsors. Despite the established diplomatic discourse that emphasizes the benefits of the enlargement process, the region, as part of the European periphery, reflects the issue of entrenched hierarchical relations between *civilizers* (EU) and Western Balkan countries subject to *civilization or Europeanization*. The notion of the European *periphery* is, by the way, an analytical framework within which numerous authors (Behr, 2007; Borocz, 2001; Obad, 2008) consider the *policy of enlargement* in the context of the imbalance of power between Western Europe and the European periphery, a theoretical position that certainly gives new (in Croatia completely absent) perception of the character of the emerging international order.

In the study *Empire's New Clothes: Unveiling EU Enlargement*, Hungarian sociologist Jozsef Borocz (Borocz, 2001) outlines the “renewed imperial order” as well as the EU’s new global imperial strategy, stating that deeply coded and established patterns of inequality, hierarchy, exclusion and power strongly reflect the governance of the EU enlargement process in the Western Balkans. Namely, accession countries generally agree to control mechanisms – set economic and political requirements as a platform of political-corporate alliance that ensures successful economic and financial expansion of developed countries (*European core*) towards the underdeveloped countries of Eastern Europe.

Therefore, the involvement of major powers in Southeast Europe, which today includes the *weak* members of the European Union – Slovenia, Croatia (along with Romania, Bulgaria, and Greece),

proširenja (širenja demokracije i ljudskih prava) te primjena neoliberalnog modela ekonomske politike – rezultirali stvarnom demokratizacijom te stabilizacijom regije. Naime, uspostavljena *pax americana* na prostoru regije iskazuje sve svoje slabosti: Balkan je ponovno bure baruta. Sasvim je očito da je politika Sjedinjenih Država, Europske unije, kao i međunarodnih financijskih institucija prema regiji zapravo devastirajuća, što povećava mogućnost izbijanja novih sukoba u regiji. Ekstremno siromaštvo u koje je Balkan zapao nakon ratova 90-tih i u kojem je zadržan strategijom imperijalističke politike proširenja, iznimna nezaposlenost, gospodarska neizvjesnost, propast javnih politika i masovna emigracija stanovništva pokazatelji su sloma društvenog poretka u regiji. Zemlje Zapadnog Balkana koje su tijekom gotovo tri desetljeća tranzicije bile usmjeravane isključivo od strane međunarodnih aktera, umjesto obećanog prosperiteta, gospodarskog rasta i napretka, bitno su nazadovale u međunarodnoj podjeli rada te trenutno zauzimaju periferan položaj u globalnoj ekonomiji.

Utjecaj EU-a na Zapadnom Balkanu naglo slabi, a regija se suočava s tri vrste prijetnji – snažnim gospodarskim i socijalnim izazovima, eskalacijom međuetničkih napetosti te izvanjskim uplitanjem. Trajno nestabilna situacija na prostoru regije dodatno je pogoršana izazovima migracija te radikalizacijom dijelova populacije (osobito u BiH, Sandžaku te na Kosovu) koja se širi uslijed nezadovoljstva vladinim politikama, bitno smanjenim izgledima za pridruživanje euroatlantskim integracijama te aktivnostima izvanjskih ne-zapadnih aktera, koji svoj utjecaj u regiji temelje na vrlo konkretnim programima pomoći državama Zapadnog Balkana, ali i njihovim građanima.

POVRATAK GEOPOLITIKE: REGIJA U FOKUSU INTERESA NE-ZAPADNIH SILA

“Povratak geopolitike” (Bieber, F.; Tzifakis, N.; 2019: 20) na prostor regije umanjio je

as well as the *fragile Western Balkan countries* on their way to the EU⁸, resulted in questionable political solutions that, instead of promised political stability and economic prosperity have made most countries in the region unstable, economically and politically fully dependent on the West. After almost two decades since the end of the war in the former Yugoslavia, it is highly questionable to what extent the concepts of international influence – enlargement policy (the spread of democracy and human rights), and the application of the neoliberal model of economic policy – have resulted in real democratization and stabilization of the region. Namely, the established *pax Americana* in the region show all their weaknesses: the Balkans are again a barrel of gunpowder. It is quite obvious that the policy of the United States, the European Union, as well as international financial institutions towards the region is devastating, which increases the possibility of new conflicts in the region. The extreme poverty that the Balkans fell into after the wars of the 1990s, and which was retained by the strategy of imperialist enlargement policy, extreme unemployment, economic uncertainty, the collapse of public policies and mass emigration, are indicative of the breakdown of social order in the region. The countries of the Western Balkans, which have been targeted exclusively by international actors for almost three decades of transition, instead of promised prosperity, economic growth, and progress, have fallen significantly in the international division of labor and currently occupy a peripheral position in the global economy.

The EU’s influence in the Western Balkans is sharply weakening, and the region faces three types of threats – strong economic and social challenges, escalating inter-ethnic tensions, and external interference. The persistently volatile situation in the region is exacerbated by the challenges of migration, and the radicalization of parts of the population (especially in BiH, Sandzak, and Kosovo), which is expanding due to dissatisfaction with government policies, significantly diminished prospects for joining Euro-Atlantic integration and

privlačnost obećanja članstva u euroatlantskim integracijama te važnost usvajanja i poštivanja europskih normi i standarda. Naime, u fokusu vlada zemalja Zapadnog Balkana našli su se drugi izvanjski akteri, poput Rusije, Kine ili Turske, koji nude nove ekonomske i diplomatske perspektive bez zahtjevnih uvjeta koje postavlja EU. S druge strane, provedba strukturnih reformi, kao ni konsolidacija demokracije, ni za EU koji se našao u “tradicionalnoj geopolitičkoj igri utjecaja na njenoj periferiji, a unutar koje novi akteri redefinišu pravila igre” (ibid, 2019: 5), više nisu glavni, ni jedini kriteriji za članstvo. Obuzdavanje utjecaja Rusije, Kine, Turske i zaljevskih zemalja EU smatra ključnim, zbog čega je u veljači 2018. godine usvojio novu Strategiju proširenja za Zapadni Balkan – *A credible enlargement perspective for and enhanced EU with the Western Balkans* (EC, 2018), kojom se potvrđuje “europska budućnost regije”.

Iako Strategija proces proširenja kvalificira kao “geostrateško ulaganje”, ipak teško da može otkloniti konkurentske utjecaje drugih aktera u regiji, i to iz najmanje dva razloga. Budući da se zemlje članice EU-a nisu mogle složiti oko vremenskog određenja prijema novih članica, Strategija je pripremljena kao dokument koji balansira interese pojedinih europskih država. Stoga su u Strategiji izostavljeni konkretni datumi i rokovi, osim “moguće perspektive 2025.”, koja se navodi tek kao okvirna godina u kojoj bi Srbija i Crna Gora mogle pristupiti EU-u. Dok se BiH pruža (nerealna) nada o “statusu kandidata”, za Makedoniju i Albaniju usvojena je (neobvezujuća) “preporuka o otvaranju pristupnih pregovora”. Španjolska se zbog iskustva separatističkih zahtjeva na vlastitom teritoriju izričito protivi tretmanu Kosova kao samostalne države, stoga je u Strategiji kompromisno usvojena formulacija o “europskoj perspektivi Kosova”.

Nadalje, EU nije spreman odustati od *politike uvjetovanosti*, budući da pred zemlje regije i dalje stavlja neobično teške zahtjeve, koji često potkopavaju same temelje njihovog državnog

the increasing impact of non-Western countries who base their influence in the region on very concrete assistance programs for the Western Balkan countries as well as for citizens.

THE RETURN OF GEOPOLITICS: A REGION IN THE FOCUS OF THE INTERESTS OF NON-WESTERN POWERS

The “return of geopolitics” (Bieber, F.; Tzifakis, N.; 2019: 20) to the region has diminished the attractiveness of the promise of membership in Euro-Atlantic integration, and the importance of adopting and respecting European norms and standards. Specifically, other Western actors, such as Russia, China or Turkey, have been in the focus of Western Balkan governments, offering new economic and diplomatic perspectives without the demanding EU conditions. On the other hand, the implementation of structural reforms, as well as the consolidation of democracy and the EU, found in the “traditional geopolitical game of influence taking place in its periphery within which new actors redefine the rules of the game” (ibid, 2019: 5) are no longer major, nor the only criteria for membership. Restraining the influence of Russia, China, Turkey, and the Gulf countries, the EU considers crucial, which is why in February 2018 it adopted a new enlargement strategy for the Western Balkans – *A credible enlargement perspective for and enhanced EU with the Western Balkans* (EC, 2018) which reaffirming the “European future of the region”.

Although the Strategy qualifies the enlargement process as a “geostrategic investment”, it can hardly eliminate the competitive influence of other actors in the region, for at least two reasons. As EU Member States could not agree on the timing of the accession of new members, the Strategy was prepared as a document that balances the interests of individual European countries. Therefore, the Strategy omits specific dates and deadlines, except for the “possible 2025 perspective”, which is only cited as an indicative year in which Serbia

suvereniteta, gospodarske i socijalne stabilnosti, a time i stabilnost sadašnjih, ali i budućih političkih garnitura. Usvajanje europskih vrijednosti te strogih standarda u zaštiti ljudskih prava, borba protiv korupcije ili usvajanje normi tržišne ekonomije najzahtjevniji su dio reformskog procesa i mogući su isključivo u okolnostima regionalne stabilnosti i prosperiteta, nikako postojećih ekonomskih, demografskih i sigurnosnih izazova te rastućeg utjecaja ne-zapadnih aktera.

Naime, regija premrežena različitim interesima prostor je stalnog nadmetanja sukobljenih geopolitičkih aktera – angloameričkog atlantizma (SAD i Velika Britanija), srednjoeuropskog kontinentalizma (Njemačka i Austrija), ruskog euroazijanizma te turskog neosmanizma. Rast utjecaja ne-zapadnih aktera dio je globalne promjene odnosa snaga i tranzicije unipolarnog modela međunarodnih odnosa kao *mixa* američkog intervencionizma i europskog *soft powera* prema multipolarnosti, što mijenja postojeću realnost Zapadnog Balkana.

“Maligni” utjecaj Rusije na Zapadnom Balkanu

Nakon godina relativne suradnje, tijekom kojih je Rusija na prostoru regije uglavnom slijedila mirovna rješenja Europske unije i Sjedinjenih Država, odluka o proglašenju nezavisnosti Crne Gore (2006.) te jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova (2008.) znatno su narušili odnose Rusije i Zapada. Osobito je vrlo aktivna uloga SAD-a i zapadnih saveznika u *dekompoziciji* Srbije te geopolitičkom preoblikovanju regije rezultirala pojačanim angažmanom Rusije prema regiji. Još od izbivanja Ukrajinske krize, 2014. godine, Sjedinjene Države i Europska unija rusku prisutnost na Balkanu doživljavaju kao sigurnosnu prijetnju. Geopolitički sraz Zapada i Rusije postupno se profilira u sukob interesa velikih sila koje svoj utjecaj na države regije odmjeravaju preko diplomacije, krupnih investicijskih i konfrontirajućih infrastrukturnih energetske projekata.

and Montenegro could join the EU. While BiH offers (unrealistic) hope of a “candidate status”, for Macedonia and Albania has been adopted (non-binding) “recommendation on opening accession negotiations”. Due to the experience of separatist demands in its territory, Spain explicitly opposes the treatment of Kosovo as an independent state, wherefore was find a compromise solution in Strategy and have been adopted a formulation of “European perspective of Kosovo”.

Finally, the EU is not ready to give up its *policy of conditionality*, as it continues to place unusually difficult demands on the countries of the region, which often undermine the very foundations of their state sovereignty, economic and social stability, and thus the stability of current and future political administration. Adopting European values and strict standards in protecting human rights, fighting corruption or adopting market economy norms are the most demanding part of the reform process and are possible only in the circumstances of regional stability and prosperity, by no means existing economic, demographic and security challenges, and the growing impact of non-Western actors.

Namely, the region is crossed-linked with different interests, and it is a place of constant competition between conflicting geopolitical actors – Anglo-American Atlanticism (USA and Great Britain), Central European Continentalism (Germany and Austria), Russian Eurasianism, and Turkish neo-Ottomanism. The growing influence of non-Western actors is part of a global shift in the power relations and transition of the unipolar model of international relations as a mix of American interventionism and European soft power towards multipolarity, which is changing the existing reality of the Western Balkans.

Russia’s “malign” influence in the Western Balkans

After years of relative co-operation, during which Russia has largely followed the European Union and the United States in peace solutions in the region,

Politički utjecaj Rusije na Balkanu temelji se na njezinu diplomatskom statusu stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a, ali i snažnim povijesnim i kulturnim vezama te pravoslavnoj tradiciji koja je poveznica s državama regije – Srbijom, Bosnom i Hercegovinom (Republika Srpska), Crnom Gorom te Makedonijom.

U izvještaju Centra za strateške i međunarodne studije (*Center for Strategic & International Studies*) (*The Kremlin Playbook*, 2016.) navodi se da ruski “maligni” utjecaj u srednjoj i istočnoj Europi ima dva aspekta: ekonomski i politički. Prema ključnim premisama ove studije, ruski je utjecaj u ovim zemljama usmjeren prema važnim strateškim gospodarskim sektorima (energetski, sektor nekretnina, bankarstvo i mediji), ali se manifestira i kroz “proširenu suradnju ili izravno financiranje Srbije ili RS, uplitanje u izbore u BiH, Makedoniji, Crnoj Gori ili Srbiji”, pri čemu ruski mediji – *Russia Today* i *Sputnik* – osobito ugrožavajuće djeluju na stabilnost opredjeljenja država regije prema članstvu u EU-u i NATO-u.

Nova turska vanjska politika oslonjena na koncept neoosmanizma

Pored “malignog” ruskog utjecaja, Zapad se sve učestalije suočava i sa samovoljnom politikom Turske, koja osobito nakon 2000. godine propituje mogućnosti vlastitog djelovanja na prostoru regije. Naime, Turska, strateški važna članica NATO-a, donedavno neupitna saveznica SAD-a, nastoji obnoviti svoju sferu utjecaja na Balkanu, regiji koja je do Prvoga svjetskog rata pripadala Osmanskom carstvu. Prema Ahmetu Davotoglu (Davotoglu, 2001), Turska je jedinstvena, dvostruko “obdarena” zemlja – prostorom svog geopolitičkog utjecaja, osobito kontrolom Bospora i Dardanela kao međunarodno važnih tjesnaca, ali i kao nasljednica Osmanskog carstva. Turska je središnja država, epicentar Balkana, Bliskog istoka i Kavkaza, zbog čega turska vanjska politika svoju sferu interesa treba proširiti na području bivšeg Osmanskog carstva.

the decision to declare Montenegro’s independence (2006) and the unilateral declaration of Kosovo’s independence (2008) have significantly disrupted Russia-West relations. In particular, the very active role of the US and Western allies in the *decomposition* of Serbia, and the geopolitical transformation of the region resulted in Russia’s increased engagement with the region. Ever since the outbreak of the Ukrainian crisis in 2014, the United States and the European Union have been perceiving Russia’s presence in the Balkans as a security threat. The geopolitical confrontation between the West and Russia is gradually being profiled in the conflict of interest of the Great Powers, which determine their influence on the countries of the region through diplomacy, large-scale investment and confronting infrastructure energy projects.

Russia’s political influence in the Balkans is based on its diplomatic status as a permanent member of the UN Security Council, as well as its strong historical and cultural ties, and the Orthodox tradition associated with the countries of the region – Serbia, Bosnia, and Herzegovina (Republika Srpska), Montenegro, and Macedonia.

The Center for Strategic & International Studies (*The Kremlin Playbook*, 2016) report states that Russia’s “malignant” influence in Central and Eastern Europe has two aspects: economic and political. According to the key premise of this study, Russian influence in these countries is directed towards important strategic economic sectors (energy, real estate, banking and media), but is also manifested through “extended cooperation or direct financing of Serbia or RS, interference in the BiH elections, Macedonia, Montenegro or Serbia”, with Russian media – *Russia Today* and *Sputnik* – particularly threatening the stability of the region’s commitment to EU and NATO membership.

New Turkish foreign policy based on the concept of neo-Ottomanism

In addition to the “malignant” Russian influence, the West is increasingly confronted with the

Što se tiče Balkana, Davutoglu navodi da je luk koji iz pravca sjeverozapada “povezuje liniju Bihać – Srednja Bosna – Istočna Bosna – Sandžak – Kosovo – Albanija – Makedonija – Kirdžali – Zapadna i istočna Trakija” zapravo od vitalnog značenja za turske nacionalne interese. Uzimajući u obzir povijesnu i civilizacijsku dimenziju makro podjele Zapad – Istok, Davutoglu naglašava da su u fokusu nove turske vanjskopolitičke strategije dvije grupacije autohtonih balkanskih naroda: Bošnjaci i Albanci, koji svojim opredjeljenjem za islam postaju temeljni oslonac turske politike na Balkanu. Dok se Bosna i Hercegovina nalazi u ulozi isturene “političke, ekonomske i kulturne predstraže prema Srednjoj Europi”, turska je politika Albaniji namijenila ključnu ulogu kada se radi o Balkanu, istočnom Sredozemlju i Jadranu. Stoga se Turska usmjerava na rješavanje problema koji se tiču budućnosti muslimanskih zajednica u regiji, jačanju njihovog kulturnog identiteta te njihove ekonomske i društvene infrastrukture, posebno očuvanju i osnaživanju islamsko-osmanskog naslijeđa.

Na prostoru Balkana Turska već dugo jača svoj ekonomski, ali i politički utjecaj, te se nastoji etablirati kao dominantna regionalna sila. U svom prodoru prema regiji koju smatra i svojim značajnim tržištem, turska se politika koristi instrumentima uspješnog *soft power*a. Što se tiče Sjedinjenih Država, Turska je, sve do nedavno, imala gotovo “odriješene” ruke u kreiranju svog utjecaja u muslimanskim zemljama Zapadnog Balkana – Bosni i Hercegovini, Kosovu i Albaniji – međutim, nakon propalog državnog udara protiv Erdogana, u srpnju 2016., Turska je redefinirala svoj odnos sa Sjedinjenim Državama, Europskom unijom i NATO-om, svojim dojučerašnjim saveznicima. Novo savezništvo s Rusijom, Iranom i Kinom, iako ne bez rizika za Tursku, značajno se odražava i na regiju.

Saudijska Arabija: radikalni islam kao izazov za regiju

Erdoganov koncept još uvijek “kemalističkog” islama, čak i u formi neosmanizma, sukobljava

arbitrary policies of Turkey, which, especially after 2000, questioned its own ability to act in the region. Namely, Turkey, a strategically important NATO member, until recently, the undisputed ally of the United States, sought to rebuild its sphere of influence in the Balkans, a region that belonged to the Ottoman Empire until World War I. According to Ahmet Davutoglu (Davutoglu, 2001), Turkey is a unique, doubly “endowed” country – an area of its geopolitical influence, in particular, the control of the Bosphorus and the Dardanelles as internationally important straits, but also as the successor to the Ottoman Empire. Turkey is the central state, the epicenter of the Balkans, the Middle East and the Caucasus, which is why Turkey’s foreign policy needs to expand its sphere of interest in the area of the former Ottoman Empire.

Regarding the Balkans, Davutoglu states that the north-west arch “connecting the Bihać – Middle Bosnia – East Bosnia – Sandžak – Kosovo – Albania – Macedonia – Kyrgali – West and East Thrace line” is, in fact, vital to Turkish national interests. Considering the historical and civilizational dimension of the West-East macro-division, Davutoglu stresses that the focus of the new Turkish foreign policy strategy is on two groups of indigenous Balkan nations: Bosniaks and Albanians, who by their commitment to Islam become the mainstay of Turkish politics in the Balkans. While Bosnia and Herzegovina are in the role of a prominent “political, economic and cultural outburst towards Central Europe”, Turkish policy has given Albania a key role in the Balkans, the Eastern Mediterranean and the Adriatic. Therefore, Turkey focuses on addressing the issues affecting the future of Muslim communities in the region, strengthening their cultural identity, and their economic and social infrastructure, in particular, the preservation and empowerment of the Islamic Ottoman heritage.

In the Balkans, Turkey has long been strengthening its economic as well as political influence and is seeking to establish itself as a dominant regional

se na prostoru regije sa selefizmom koji u regiju kontinuirano “uvozi” Saudijska Arabija. Prema izvještaju Europskog parlamenta iz 2017. (EP, 2017.), zemlje Arapskog zaljeva znatno su pojačale svoj ekonomski, ali i ideološki utjecaj na Zapadnom Balkanu, osobito u Bosni i Hercegovini. Saudijska Arabija, koja je uložila više od milijardu eura u različite investicijske projekte na Zapadnom Balkanu, svoj ekonomski utjecaj u regiji temelji na ideološkom pristupu. Financijska potpora bošnjačkim političkim strankama te formiranje usporednog obrazovnog i religijskog sustava na području BiH, putem izgradnje i financiranja džamija i škola koje šire vehabizam, najsporniji je dio utjecaja Saudijske Arabije u BiH. “Političke, ekonomske i kulturne veze Saudijske Arabije u regiji najviše se tiču muslimanskog identiteta, budući da je kontinuirano prisutno nastojanje da se u regiji proširi verzija konzervativnog islama – vehabizam, iako muslimani s područja Balkana odavno prakticiraju modernu verziju islama”, navodi se u izvještaju EP.

Saudijska Arabija financira brojne humanitarne centre i nevladine organizacije, ali i osigurava niz drugih investicija na prostoru BiH, poput tržišnih centara te izdvojenih luksuznih resorta za arapske državljane. Investicije se naveliko šire i na regiju. Širenje vehabizma, vjeruje se, jedan je od razloga zbog kojih se veliki broj boraca iz regije pridružio ISIL-u, točnije njih gotovo 900. To je proizvelo brojne sigurnosne prijetnje i dodatnu radikalizaciju dijela stanovništva, netoleranciju prema drugim religijama i nacijama, što je jedna od najvećih prijetnji po regiju, ali i Europsku uniju.

Kina i “Balkan Silk Road Strategy”

Kada je 2013. godine predsjednik Xi Jinping obznanio novu ambicioznu kinesku ekonomsku, ali i geopolitičku strategiju “Jedan pojas, jedan put” (*One Road One Belt Strategy*), Zapadni se Balkan zbog svog geostrateškog položaja, kao prirodni kopneni put koji povezuje Aziju, Sredozemlje i

power. In its breakthrough towards the region it also considers as a significant market, Turkish politics uses the instruments of successful soft power. As far as the United States is concerned, Turkey has until recently had almost “loosened” hands in creating its influence in the Muslim countries of the Western Balkans – Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Albania, however, after the failed coup against Erdogan in July 2016. Turkey has redefined its relationship with the United States, the European Union, and NATO, as ex-allies. The new alliance with Russia, Iran, and China, while not without risk to Turkey, also has a significant impact on the region.

Saudi Arabia: Radical Islam as a Challenge for the Region

Erdogan’s concept of still “Kemalist” Islam, even in the form of neo-Ottomanism, conflicts in the region with Salafism, which is continually “imported” by Saudi Arabia. According to the European Parliament report of 2017 (EP, 2017), the Arab Gulf countries have significantly increased their economic and ideological influence in the Western Balkans, especially in Bosnia and Herzegovina. Saudi Arabia, which has invested more than one billion euros in various investment projects in the Western Balkans, bases its economic influence in the region on an ideological approach. Financial support for Bosniak political parties, and the formation of comparative education and religious system in BiH, through the construction and financing of mosques and schools spreading Wahhabism, are the most controversial part of Saudi Arabia’s influence in BiH. “Saudi Arabia’s political, economic and cultural ties in the region are mostly about Muslim identity, as there is a continuing effort to expand the region’s conservative Islam - Wahhabism, although Muslims from the Balkans have long practiced a modern version of Islam,” the report said EPIC.

Saudi Arabia finances numerous humanitarian centers and non-governmental organizations, but also provides many other investments in BiH, such as shopping malls, and designated luxury resorts

Europu, našao u fokusu interesa kineske vlade. Kina je ponudila brojne investicijske i razvojne fondove te kreditne linije za infrastrukturne i energetske projekte koje već koriste zemlje regije te time *Balkan Silk Road* pretvorila u važan tranzitni put za izvoz svoje robe u Europu. Kina svoj utjecaj u regiji gradi kroz format “16 + 1”, koji predviđa opsežne, inovativne infrastrukturne projekte s ciljem omogućavanja brzog i jeftinog protoka roba i usluga iz Kine prema tržištima zapadne Europe. Međutim, kako navode autorice K. Barbesino i K. Lee (Barbesino, Lee, 2019.), kineske diplomatske i ekonomske aktivnosti lišene su razumijevanja složenog mozaika etničkih i političkih odnosa te povijesnog naslijeđa koji definiraju Zapadni Balkan, stoga je za očekivati kako će kineska prisutnost “vjerojatno unijeti dodatnu nestabilnost u ionako uzburkanu regiju”.

Trenutno kinesko napredovanje prema Europi zabrinjava europske čelnike, koji se ne mogu dogovoriti kako se nositi s globalno snažnom Kinom te njezinim rastućim utjecajem u Europi. Kineski prodor prema europskom tržištu kao svom primarnom političkom cilju upravo računa na podjele i neslaganja unutar EU-a, a u odsutnosti zajedničkog stava Europske unije prema Kini moguće je očekivati pojačanu i svakako destabilizirajuću kinesku prisutnost na Balkanu, smatraju autorice (ibid, 2019.).

UMJESTO ZAKLJUČKA

Zapadni je Balkan ponovno u fokusu velikih sila, ne samo zbog brojnih sigurnosnih izazova kojima regija obiluje, već ponajprije zbog suprotstavljenih geopolitičkih i strateških interesa Sjedinjenih Država, zemalja članica Europske unije te Rusije, Turske, Kine i zemalja Perzijskog zaljeva. Svaki od navedenih aktera nastoji transformirati geopolitičku ulogu regije te je u cjelosti (ili bar djelomično) uvući u okrilje vlastite interesne sfere.

Naime, novi hladni rat koji se odvija na prostoru Bliskog istoka, Crvenog mora i Perzijskog

for Arab citizens. Investment is also expanding to the region. The spread of Wahhabism, it is believed, is one of the reasons why a large number of fighters from the region have joined ISIL, in particular nearly 900 of them. major threats by region, but also by the European Union.

China and the Balkan Silk Road Strategy

When, in 2013, President Xi Jinping announced the new ambitious Chinese economic and geopolitical One Road One Belt Strategy, the Western Balkans, due to its geostrategic position, became the natural land route linking Asia, Mediterranean, and Europe has found in the focus of the interests of the Chinese government. China has offered numerous investment and development funds and credit lines for infrastructure and energy projects already used by countries in the region, making the Balkan Silk Road an important transit route for exporting its goods to Europe. China is building its influence in the region through the “16 + 1” format, which envisages large-scale, innovative infrastructure projects to facilitate the rapid and inexpensive flow of goods and services from China to Western European markets. However, as noted by K. Barbesino and K. Lee (Barbesino, Lee, 2019), Chinese diplomatic and economic activities are deprived of an understanding of the complex mosaic of ethnic and political relations and historical heritage that define the Western Balkans. Therefore the Chinese presence “likely to introduce additional instability in an already turbulent region”.

At present, China’s progress towards Europe is worrying about European leaders who cannot agree on how to deal with a globally powerful China and its growing influence in Europe. China’s penetration into the European market, as its primary political goal, is precisely counting divisions and disagreements within the EU, and in the absence of a common European Union stance on China, it is possible to expect an enhanced and certainly destabilizing Chinese presence in the Balkans, the authors argue (ibid, 2019).

zaljeva ima tendenciju širenja na cijeli bazen Sredozemlja, što snažno utječe na sigurnosno ozračje na prostoru regije koje se oblikuje pod utjecajem brojnih unutarnjih sigurnosnih rizika – etničkih napetosti, ekonomskog, socijalnog i demografskog urušavanja, političke nestabilnosti, ali i izvanjskih – slabljenja moći i utjecaja EU-a, sve većih napetosti na relaciji EU – SAD – NATO, kao i rastućeg utjecaja niza nezapadnih aktera.

Treba li otvoriti raspravu o odgovornosti Zapada za stanje u kojem se regija nalazi? Naime, u dominirajućem diskursu, Europska se unija (podržana SAD-om) nameće kao jedini međunarodni legitimni akter koji može osigurati mir i prosperitet u regiji. Međutim, nakon gotovo tri desetljeća upravljanja i primjene različitih koncepata i strategija, sasvim je vidljivo da je politika proširenja Europske unije na Zapadni Balkan bila izrazito neuspješna. Zaostavština primijenjenih zapadnih politika na regiju jesu krajnje siromaštvo, iznimna nezaposlenost i iseljavanje, propast javnih politika i kontinuirano gospodarsko urušavanje, kao i ponovno “aktiviranje” postojećih kriznih žarišta: Bosne i Hercegovine, Kosova i Makedonije. Sve je očitiije da je angloamerički projekt posthladnoratovskog uređenja prostora bivše Jugoslavije ili tzv. Zapadnog Balkana značajno istrošen, zbog čega bi bilo neophodno formulirati novu zapadnu politiku koja bi napokon uvažila prioritete zemalja regije.

Hegemonijski diskurs prema kojem su društva regije nezrela i nasilna opstaje zahvaljujući zamrznutim međuetničkim i međudržavnim sporovima koje podgrijevaju domaće političke elite, ali i izvanjski akteri, zbog čega regija ostaje prostor neokolonijalne protektoracije. Uspostavljene matrice dominacije globalnih aktera, prožete njihovim suprotstavljenim interesima, ne dozvoljavaju uspon nacionalnim interesima posvećenih političkih elita, oblikovanje nove gospodarske agende, izgradnju regionalnih političkih i gospodarskih struktura te stabilnih regionalnih odnosa.

INSTEAD OF CONCLUSION

The Western Balkans are once again in the focus of the interests of the Great Powers, not only because of the many security challenges facing the region, but primarily because of the conflicting geopolitical and strategic interests of the United States, EU Member States, and Russia, Turkey and China. Each of these opposing actors seeks to transform the geopolitical role and importance of the region, wholly (or at least partially) to bring it into the umbrella of its sphere of interest.

Namely, the “new Cold War” taking place in the Middle East, the Red Sea and the Persian Gulf tends to spread throughout the Mediterranean basin, which strongly influences the security atmosphere in the Western Balkans, which is shaped by a number of internal security risks – ethnic tensions, economic, social and demographic collapse, political instability, but also external – a diminishing EU power and influence, growing tensions between the EU – US – NATO, and the growing influence of a number of non-Western actors.

Should we discuss the responsibility of the West for the state of the region? After almost three decades of managing and applying different concepts and strategies, it is quite evident that the EU’s Eastern enlargement policy in the Western Balkans has been markedly unsuccessful. The legacy of Western policies applied to the region is extreme poverty, extreme unemployment, and emigration, the collapse of public policies and continued economic collapse, as well as the re-activation of existing crisis areas: Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Macedonia. Namely, it is increasingly evident that the Anglo-American project of post-Cold War landscaping of the former Yugoslavia or the so-called The Western Balkans have worn out significantly, which is why it would be necessary to formulate a new “Western policy” towards the region that would take into account the priorities of the countries in the region.

Iako je zbog involviranosti niza aktera obnavljanje sukoba visokog intenziteta na prostoru regije malo vjerojatno, ipak stvarni napredak regije krucijalno ovisi o mogućnosti uspostavljanja političkog dijaloga između domaćih aktera. Naime, najveći izazovi Zapadnog Balkana, ponajprije oni ekonomski i socijalni, mogu se riješiti samo pristupom koji uključuje međusobno razumijevanje i suradnju, što zahtijeva bar temeljni politički konsenzus. U protivnom, fokus geopolitike ponovno će osnažiti u regiji, a suprotstavljeni interesi velikih sila nastaviti generirati trajnu nestabilnost Zapadnog Balkana.

The hegemonic discourse according to which regional societies are immature and violent survives owing to the frozen inter-ethical and intergovernmental disputes. These are fuelled by domestic political elites, as well as external actors, due to which the region keeps being a space of neo-colonial protectorate. The established matrices of global actor domination, intertwined with their opposing interests, do not allow the rise of national interests of dedicated political elites, the shaping of a new economic agenda, the construction of regional political and economic structures nor stable regional relations.

Despite a decreased likelihood of renewing high-intensity conflicts on regional space due to the involvement of a range of actors, the real progress of the region crucially depends on the possibility of establishing a political dialogue among domestic actors. Namely, the greatest challenges of the Western Balkans, primarily the economic and social ones, can be solved only with an approach that includes mutual understanding and cooperation, which requires at least a basic political consensus. Otherwise, the focus of geopolitics will regain momentum in the region, and the opposing interests of the great powers will keep generating permanent instability of the Western Balkans.

BILJEŠKE

¹ Sintagma Zapadni Balkan, kao birokratski konstrukt Europske unije, definira regionalni pristup EU-a ili politiku proširenja na države nastale raspadom bivše Jugoslavije. Pojam se uvriježio u diplomatskom diskuru nakon 2000. godine. Ulaskom u EU 2013. godine Hrvatska je formalno „izvučena” iz konteksta regije, iako se često i dalje povezuje sa Zapadnim Balkanom.

² Europeizacija predstavlja model ne samo geografskog proširenja (*widening*), već i širenja institucionalnog, ekonomskog, ali i vrijednosnog sustava EU-a na ostatak kontinenta. Temelji se na privlačnosti modela koje nude europske institucije te na njihovom racionalnom prihvaćanju od strane država koje se žele pridružiti EU-u. U tom kontekstu, Europska unija projekciju svog utjecaja u regiji gradi na atraktivnosti vlastitog *soft power*a – prednostima jedinstvenog tržišta, sporazumima o suradnji ili pridruživanju, financijskoj pomoći, institucionaliziranom dijalogu i obećanju članstva u EU-u (Grubiša, 2005.)

³ Teorija kaosa, izvorno matematički model, svoju je primjenu našla i na području politike i međunarodnih odnosa. Niz autora, od Carla von Clausewitza, Roberta Jarvisa, Inga Piepersa, Joan Pere Plaza, Regisa Dandoya, Dylana Kissanea, smatra da teorija kaosa pruža alternativne realističkom pogledu na međunarodni sustav, ali i liberalnom, koji naglašava međuovisnost.

⁴ Nakon 2000. godine, Europska unija razvija vlastitu obrambenu i sigurnosnu politiku (CSZP), a „Deklaracijom o europskoj sigurnosnoj i obrambenoj politici – NATO – EU”, kao i dogovorom „Berlin Plus”, uspostavljen je temelj za razvoj NATO-EU suradnje i zajedničkog djelovanja na području upravljanja kriznim situacijama na Balkanu; dostupno na <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-cr-2006/Part8.pdf>, pristup 3. rujna 2019.

⁵ Međunarodna je zajednica kroz dva komplementarna mehanizma pokrenula proces povezivanja zemalja regije s Europskom unijom – *Pakt o stabilnosti jugoistočne Europe* (Stability Pact), 1999., te *Proces stabilizacije i pridruživanja* (SEECF), 1999.g., otvorili su europsku perspektivu (mogućnost punopravnog članstva) državama regije.

⁶ Rusija i Kina smatrale su da je većina zapadnih zemalja svojom podrškom neovisnosti Kosova dovela u pitanje legitimno funkcioniranje međunarodnog sustava i međunarodnog prava u okviru UN-a.

⁷ EC, Press Release Database: President Jean-Claude Juncker’s State of Union Address 2017; dostupno na https://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm, pristupljeno 7. rujna 2019.

⁸ Prema istraživanju koje je proveo The Economist Intelligence Unit o globalnom stanju demokracije,

REFERENCES

¹ The Western Balkans Syntagma, as a bureaucratic construct of the European Union, defines the EU’s regional approach or a policy of enlargement to the states created by the breakup of the former Yugoslavia. The term has taken root in diplomatic discourse after 2000. By joining the EU in 2013, Croatia has been formally “pulled out” of the context of the region, though it is often it continues to connect with the Western Balkans.

² Europeanization is a model not only of widening but also of the expansion of the EU’s institutional, economic and value system to the rest of the continent. It is based on the attractiveness of the models offered by the European institutions and on their rational acceptance by the countries wishing to join the EU. In this context, the EU builds its projection of influence in the region on the attractiveness of its own soft power – the benefits of the single market, cooperation or association agreements, financial aid, institutionalized dialogue and the promise of EU membership (Grubiša, 2005).

³ Chaos theory originally a mathematical model found application in politics and international relations. A series of authors by Carl von Clausewitz, Robert Jarvis, Ingo Piepers, Joan Pere Plaza, Regis Dandoy, Dylan Kissane believes that chaos theory provides alternatives to a realistic view of the international system, but also a liberal one that emphasizes interdependence.

⁴ Since 2000, the European Union has been developing its own defence and security policy (CSWP), and the “Declaration on European Security and Defence Policy – NATO – EU”, as well as the „Berlin Plus” agreement, has established the basis for the development of NATO-EU cooperation and common actions in the field of crisis management in the Balkans; available at <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-cr-2006/Part8.pdf>, accessed 9/3/2019.

⁵ Through the two complementary mechanisms, the international community initiated the process of linking the countries of the region with the European Union – the *Stability Pact*, 1999, and the *Stabilization and Association Process* (SEECF), 1999, opened the European perspective (full membership) to the countries of the region.

⁶ Russia and China believed that most Western countries, with their support for Kosovo’s independence, called into question the legitimate functioning of the international system and international law within the UN.

⁷ EC, Press Release Database: President Jean-Claude Juncker’s State of the Union Address 2017; available at https://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm, accessed 7/9/2019.

2018. godine, Slovenija, Hrvatska i Srbija (unatoč očitim razlikama) ocijenjene su kao “manjkave demokracije” (*flawed democracies*) zbog nedostataka u izbornom procesu, ali i niske političke kulture, dok su Sjeverna Makedonija, BiH i Crna Gora svrstane u grupu hibridnih režima (*hybrid regime*) zbog iznimno lošeg funkcioniranja vlade, kao i nedostatka političke kulture; više vidjeti u “Democracy Index 2018: Mee too? Political participation, protest and democracy”, A report by The Economist Intelligence Unit, dostupno na <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>, pristupljeno 7. rujna 2019.

⁸ According to a survey conducted by The Economist Intelligence Unit on the global state of democracy in 2018, Slovenia, Croatia and Serbia (despite evident differences) were rated as “flawed democracies” because of shortcomings in the electoral process, but also low political cultures, while Northern Macedonia, BiH, and Montenegro are classified as hybrid regimes due to the extremely poor functioning of the government and the lack of political culture; see more in “Democracy Index 2018: Mee too? Political Participation, Protest, and Democracy”, A report by The Economist Intelligence Unit, available at <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>, accessed 9/7/2019.

LITERATURA / LITERATURE

- BIEBER, F., TZIFAKIS, N. (2019), “The Western Balkans as a Geopolitical Chessboard? Myths, Realities and Policy Options”. Balkans in Europe Policy Advisory Group, Policy Brief
- BARBESINO, K., LEE, K. (2019), “The Balkans Will Pay A Heavy Price for China’s Global Ambitions”. *The National Interest*, August 25
- BOROCZ, J., KOVACS, M. (2001), “Empire’s New Clothes: Unveiling EU Enlargement”. Central Europe Review
- DAVOTOGLU, A. (2014) “Strategijska dubina: međunarodni položaj Turske”. Beograd, Službeni glasnik
- DEMOCRACY INDEX 2018, “Mee too? Political participation, protest and democracy”. A report by The Economist Intelligence Unit
- EUROPEAN COMMISSION (2018), “A credible enlargement perspective for and enhanced EU with the Western Balkans”. Strasbourg, COM (2018) 65 final, February 6
- EC, Press Release Database: President Jean-Claude Juncker’s State of Union Address 2017; dostupno na https://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm, pristup 7. 9. 2019.
- GRUBIŠA, D. (2005), “Europeizacija politike: izgradnja kategorijalnog aparata europskih studija”. Zagreb, Anali Hrvatskog politološkog društva, str. 129-144
- KISSANE, DYLAN (2007), “A Chaotic Theory of International Relations? The Possibility for Theoretical Revolution in International Politics”. *Pro Polis*, No. 2, p. 85
- KAPLAN, D. R. (2017), “The Necessary Empire”. *New York Times*, May 5
- LILYANOVA, V. (2017), “Saudi Arabia in the Western Balkans”. European Parliamentary Research Service, PE 614.582
- OBAD, O. (2008), “The European Union from the Postcolonial Perspective: Can the Periphery Ever Approach the Center”. Zagreb, *Stud. Ethnol. Croat.*, Vol 20, 9-35
- SPENCER, ARTHUR W. (1914), “The Balkan Question – The Key to A Permanent Peace”. *The American Political Science Review*, Vol. 8, No. 4 (Nov. 1914)
- ŠEGVIĆ, SAŠA (2010), “Oružane snage EU u sigurnosnim okolnostima postmoderne ere”. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 47, 3/2010
- THE KREMLIN PLAYBOOK (2016), “Understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe”
- UGUR EKINCI MEHMET (2018), “Perspective: The Future of the Balkans Will Depend on Itself”. *SETA Perspective*, no. 51, December 2018